

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ**

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ІСТЕРІ ДЕПАРТАМЕНТІ

«МӘДЕНИЕТТЕРДІ ЖАҚЫНДАСТЫРУ ОРТАЛЫҒЫ» МЕМЛЕКЕТТІК МУЗЕЙІ» РМҚК

**«МӘДЕНИЕТТЕРДІ ЖАҚЫНДАСТЫРУ ОРТАЛЫҒЫ»
МЕМЛЕКЕТТІК МУЗЕЙІНІҢ**

**2018 жылы
АТҚАРҒАН ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ЕСЕБІ**

Алматы, 2018

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ

I. ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫ

- 1.1. ЮНЕСКО және ИСЕСКО-мен ынтымақтастық
- 1.2. Ғылыми жобалар
- 1.3. Халықаралық конференциялар ұйымдастыру
- 1.4. Ғылыми конференцияларға қатысу
- 1.5. Баспа қызметі
- 1.6. Ғылыми басылымдар

II. МӘДЕНИ - БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІ

- 2.1. Семинар, тренинг, форумдар
- 2.2. Дәрістер
- 2.3. Дөңгелек үстелдер
- 2.4. БАҚ-пен жұмыс істеу

2018 жылдың соңына қарай Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласымен таныстық. Халық үшін біздің мәдениетіміздің пайда болу мәселелері әрдайым маңызды болмақ. Тәуелсіздік жылдарында елімізде көптеген ауқымды жұмыстар атқарылды. Тарихи зерттеу жұмыстары да жақсы дамуда. Бүгінгі таңда тарихи мұраны зерттеу, зерделеу үлкен айналымға енгізілді. Бұл білім беру, мәдениет және әдебиет салында көрініс тапты.

Тарих туралы ой жүгірте отырып, Елбасымыз біздің өткен тарихымызды тереңірек зерттеуді ұсынды. Ұлы даладағы жаһандық тарихты қалыптастырудағы рөлі мен маңызын және Қазақстанның әлемдік өркениетіндегі мәдени үлесін бағалау.

Қазақстан аумағында әр түрлі тарихи кезеңдерде және қазіргі кезде болып жатқан мәдени үрдістерді үлкен көлемдегі тарихи және мәдени зерттеулерсіз шешу мүмкін емес.

«Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» мемлекеттік музейі РМҚК 2016 жылдан бастап жұмыс жасайды. Орталықтың маңызды міндеттерінің бірі Қазақстан мен Орталық Азиядағы ЮНЕСКО бағдарламаларын үйлестіру болып табылады.

Орталықтың басты қызметі – халықаралық аренада тұрақты мәдени даму саласындағы ауқымды мәселелерді шешуде ғалымдар мен мамандардың мәдениетаралық белсенді диалогын үйлестіру болып табылады.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік жылдары халықаралық қауымдастықтың құрметті мүшесіне айналды. Қазақстан жүргізіп отырған бейбітшілік пен келісім саясатын ескере отырып, БҰҰ Бас Ассамблеясы Қазақстан Президентінің ағымдағы онжылдықты Мәдениеттерді жақындастырудың халықаралық онжылдығы (2013 – 2022 жж.) ретінде жариялау туралы ұсынысын мақұлдады.

Әрбір азамат - адам құқықтары мен мәдени әртүрлілікті, төзімсіздікті, экстремизммен радикализмді тұрақты түрде сақтауға міндетті. Мәдениеттерді жақындастыру әрқашан тұрақты құндылық болып табылады. Мұның жарқын мысалы Ұлы Жібек жолы: Батыс пен Шығыс диалогы, әлемдік діндер диалогы, мәдениет диалогы. Адамзатқа мәдениет диалогын қамтамасыз ететін тарих болып табылады.

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫ

Орталықтың ғылыми-зерттеу жұмыстарының алдағы жылдарға арналған басым бағыттарының бірі Қазақстандағы және Орталық Азиядағы көршілес елдердегі әлемдік діндер тарихын, сондай-ақ осы өңірдегі дінаралық диалогты қалыптастыру мен дамыту ерекшеліктерін зерттеу болып табылады.

Биыл «Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» мемлекеттік музейі «Қазақстандағы ежелгі және ортағасырдағы діндер тарихы» атты іргелі монографиясын шығарды. Авторлары: Байпақов К.М., Ерофеева И.В., Терновая Г.А., Казизов Е.С.

Кітапта алғаш рет ежелгі және ортағасырдағы Қазақстан аумағындағы діндердің таралуын кешенді зерттеу ұсынылған. Соңғы жылдарда тарихи зерттеулердің әдіснамасы мен теориясы мәселелерінде адам тарихындағы проблемаға байланысты пәнаралық тәсілдерді қолдану қажеттілігі атап өтілді. Қазақстан халқының мәдениеті мен рухани саласын дамыту тарихи оқиғалардың аясында көрсетілді. Жұмыста археологиялық, этнографиялық, қасиетті мәтіндер, жазбаша дереккөздердегі деректер қолданылды. Халықтың дүниетаным көзқарасын қайта құрудың негізі өмір салты, салт-дәстүр, өнер, діни нысандар: табиғи ескерткіштер, сәулет.

Бұл кітап, шын мәнінде, энциклопедиялық басылым болып табылады, яғни тас ғасырынан орта ғасырға дейінгі діни нанымдар мен діндердің әртүрлілігін жүйелі шолуға әкелді. Археологиялық деректерде және жазбаша дереккөздерде сәйкес бір геосаяси кеңістікте тұратын халықтардың арасын жақындастыру, өзара ықпал ету, түрлі мәдениеттер мен діндердің өмір сүру процестері байқалады. Неғұрлым егжей-тегжейлі қарауды талап ететін кейбір мәселелер арнайы басылымдарда қамтылады.

Көптеген ғасырлар бойы Қазақстан Азия мен Еуропа арасындағы байланыстырушы буын болды, түрлі халықтардың, мәдениеттер мен діндердің бейбіт қарым-қатынасының үлгісі болды.

1.1. ЮНЕСКО және ИСЕСКО-мен ынтымақтастық

«Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» мемлекеттік музейі тарихи-мәдени мұраны сақтау жұмыстарын жүргізеді. Бұл жұмыстар Ұлттық Дүниежүзілік мұра комитетімен бірлесіп жүзеге асырылады. Ағымдағы жылдың көктемінде ҰДМК-нің кезекті отырысы өткізілді, онда сарапшылар мен комитеттің мүшелері едәуір жаңартылып, оның қызметін жетілдіру үшін жаңа бағдарламалар жасалды.

Биылғы жылғы негізгі жұмыс ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұра туралы конвенциясының ережелеріне сәйкес Қазақстан аумағында Бүкіләлемдік мұра туралы ескерткіштерді инвентаризациялауға бағытталған. Бұл жұмыс 10 жылда бір рет жүргізілуі керек, бірақ біздің елде ешқашан жүргізілмеген. Бұл жұмыста басқа мемлекеттердің тәжірибесі мемлекетті басқару мен мәдени мұра объектілерін сақтауда кеңінен қолданылады. Осындай жұмыстың қажеттілігі мен оны жетілдіру Дүниежүзілік мұра комитеті тарапынан бірнеше рет атап өтілді.

Биылғы жылы ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралардың алдын-ала тізімін жаңарту және Ұлы Жібек жолының Ферғана-Сырдария бөлігіндегі объектілерді ұсыну, сондай-ақ Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және

Тәжікстандағы петроглифтерді трансшекаралық номинациялау бойынша жұмыс басталды.

ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік Мұралар тізіміне ұсынылған және енгізілген мәдени орындардың жағдайы қарастырылды.

Археология институты археология экспедициясының жетекшісі, т.ғ.д. Т.В. Савельевамен «Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» мемлекеттік музейі академик Қ.М. Байпақовтың жетекшілігімен Антоновка (Қойлық), Талхир, Құлан қалалашықтары ескі қазба жұмыстарынан тазартылып, жүйелі далалық зерттеу жұмыстарымен жалғастырылды.

Сарыарқа, Бетпақдала, солтүстік Балқаш, Қаратау жоталарының маңындағы таңбалы ескерткіштерін бақылау, ЮНЕСКО тізіміне енген - Тамғалы ескерткіштеріне Мәдениеттерді жақындастыру орталығы т.ғ.к. Новоженова В.А. жетекшілігімен арнайы экспедиция жасалды. Бұл зерттеулер ҚР БҒМ гранттық қаржыландыру негізінде жүргізілді.

Мәдени мұраны сақтау және пайдалану туралы заңнамалық реттеу саласында нормативтік-құқықтық акті Ұлттық комиссияның қызметіндегі маңызды міндеті болып табылады. Қазақстандық заңнамада мәдени мұра нысандарында қолданылатын терминологияны ЮНЕСКО-ның ескерткіштерді қорғау және басқару жөніндегі халықаралық құжаттарында пайдаланылатын тұжырымдамалық негізге сәйкес келтіру міндеті - бұл өзекті мәселе. «Ескерткіштер шекарасы», «менеджмент жоспар» сияқты терминдерді нақты түсіндіру. ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік Мұралар Тізіміне ескерткіштерді қою мәселелері заңнамалық деңгейдегі уәкілетті органмен бірлесіп әзірленеді. Бүкіләлемдік мұраны насихаттау бойынша реттеу механизмін қамтамасыз ету үшін мониторинг жүйесі қажет.

БМҰК-нің қызметінің маңызды бөлігі ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік Мұралар Тізіміне енгізілген Талғар қалашығы, Тамғалы тастағы бейнелер кешеніндегі ескерткіштердегі мәселелерді шешуге, қорғауға және басқаруға бағытталған.

Талғар қалашығы Есік мемлекеттік тарихи-мәдени қорық музейінің құрамына кірген.

БМҰК-нің қызметінің маңызды бағытының бірі білім беру және баспа қызметі болып табылады. Есеп беру кезеңінде комиссия сарапшылар БАҚ-на, әлеуметтік желілерде, телевизиялық жобаларда және түсірілімдерде көптеген мәліметтер берді, сонымен қатар Қазақстанның мәдени мұрасы жайында деректі фильмдер жасады. Мәдениеттерді жақындастыру орталығы бүкіләлемдік мәдени мұра тізіміне тағайындалған немесе дайындаған ежелгі Қазақстанның ескерткіштері туралы бірқатар деректі фильмдер дайындады.

ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік Мұралар Тізіміне енгізілген объектілер туралы фильмдер (Автор Задвицкий В.Ю. –режиссер-документалист, мәдениеттер жақындастыру орталығының ғылыми қызметкері, фото және видеоператор):

1. Қожа Ахмет Яссауи – Қазақстандағы қасиетті кешен
2. Отырар

3. Таулар арасындағы аңыз - Талғар қалашығы
4. Құлан қалашығы – сарайдың безендірілуі
5. Тамғалы
6. Ақыртас - Шығыстың ашылмаған құпиясы
7. Қойлық - қарлұқтар астанасы

Қазақстан - көпконфессионалды мемлекет

1. Қазақстан – мәдениеттерді жақындастыру
2. Қожа Ахмет Яссауи – Қазақстандағы қасиетті кешен
3. Әулие-Вознесенский кафедралдық шіркеуі, Алматы
4. Аблайкит – халықаралық дәрежедегі ескерткіш
5. Қойлық – қарлұқтар астанасы

Ежелгі өнер

1. Тамғалы - петроглифтердің галереясы
2. Құлан қалашығы – сарайдың безендірілуі
3. Айша-Бибі мавзолейі
4. Құлан қалашығындағы граффиттер

Әлемдік өнер аясында

1. Құлан түргештер сарайы – күн сарайы Үндістан
2. Құлан қалашығындағы граффиттер
3. Тамғалы - петроглифтердің галереясы
4. Айша-Бибі мавзолейі – Альгамбра сарайы

Биылғы жылы ЮНЕСКО-мен бірлесіп екі негізгі іс-шара жоспарланып белсенді жүзеге асырылды: Алматы қаласында 2018 жылдың маусым айының 13-15 күндері «**Ұлы Жібек жолындағы Орталық Азия: ежелгі кезеңнен қазіргі кезеңге дейінгі мәдениеттер мен конфессиялардың диалогы**» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция, 2018 жылы қараша айының 21-22 күндері Алматы қаласында «**Орталық Азия халықтары мәдениеттерінің диалогы**» атты I Халықаралық форум өткізілді.

Форумның мақсаттары мен міндеттері ЮНЕСКО-ның Алматыдағы Кластерлік бюросымен, Париждегі ЮНЕСКО штаб-пәтерімен келісілді. Кластерлік бюроның ұсынысы бойынша Ауғанстандағы ЮНЕСКО-ның өкілі Фабрис Ван Теслар шақырылды. Мәдениеттерді жақындастыру орталығының қызметкерлері ЮНЕСКО-ның Алматыдағы Кластерлік бюросымен бірлесе отырып, конференциялармен түрлі іс-шараларға қатысты.

Биылғы жылы БМҰК-нің қызметінің бір бағыты «Рухани Жаңғыру» бағдарламасы бойынша қасиетті жерлер бойынша сарапшылардың күш жігерін үйлестіру болып табылады. Ұлы Жібек Жолы бағытындағы ескерткіштер мен қасиетті жерлерді анықтау Жібек жолының тарихын білуді және әртүрлі дәстүрлер мен мәдениеттердің өзара әрекеттесуінің ерекшеліктерін айтарлықтай кеңейтеді.

1.2. Ғылыми жобалар

2017 жылы Орталық 2018-2020 жылдарға арналған ҚР БҒМ 2 гранттық қаржыландыру жобасын жеңіп алды.

1. «Ұлы Жібек жолы: қалалар қасиетті дәстүрлердің сақтаушысы және діндер мен рухани мәдениеттерді жақындастырудың орталығы»

Жылдың басында «Ұлы Жібек жолы: қалалар қасиетті дәстүрлердің сақтаушысы және діндер мен рухани мәдениеттерді жақындастырудың орталығы» тақырыбындағы ҚР БҒМ гранттық жоба өз жұмысын бастады.

Жоба үш жылға есептелген (2018-2019 жж.), Талғар, Үшарал, Қойлық қалаларына далалық зерттеу жұмыстары жүргізілді.

Жобаның барысында Жаркент қаласына жақын жердегі Иланбалық қалашығына археологиялық зерттеу жұмыстары жүрді. Қала Ұлы Жібек жолы бойындағы қалалардың бірі болып табылады. Қала аумағының 416 шаршы метр алаңына қазба жұмыстары жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде едендік жылыту жүйесі бар монша (хаммам) анықталды. Монша төрт бөлмеден тұрады, оның үшеуі суық ал біреуі ыстық бөлме. Суық бөлмелердегі едендерге тас төсеніштер төселген, моншаның қабырғалары күйдірілген кірпіштен тұрғызылған. Қалашықты қазу кезінде, бекіністің қабырғалары да зерттелді, оның ішіндегі құрылымын анықтау үшін оны бөліктерге бөлді. Зерттеу кезінде күміс білезіктер мен түсті металдан жасалған сырға және түрлі моншақтары бар (маржан, күміс, агат, бирюза т.б.) қазына табылды.

Иланбалық қалашығынан табылған заттардың басым бөлігінде ангобаның жолақтарымен жиі безендірілген гумами және хумчи өнімдерін сақтауға арналған қабырғасы қалың қызыл балшықтан жасалған ыдыстар табылды. Сонымен қатар үлкен су таситын тұтқасы бар құмыралар табылды. Кейбір ыдыстардың бейнесінде көлбеу кесілген және үшбұрыш түрінде өрнектелген оюлар безендірілген. XIII ғасырды қамтитын ыдыстардың ішінен екі қыш шам табылды.

Талғар қалашығының шығыс бөлігіне қазба жұмыстары жалғастырылды. Шығыс оралымының батыс жағы көпірлер және бірнеше ғимараттардан тазартылды.

Қаланың шығыс қабырғаларын зерттеу басталды. Стратиграфиялық қазба жұмыстары жүргізіліп, қабырғалары көлденеңнен кесіліп, оның құрылымы және құрылыс материалдары, жасалу техникалары анықталды. Стратиграфиялық бөлік материалдық қабатқа жетпегендіктен қабырғаның қалыңдығын анықтау мүмкін болмады. Жерден 3,5 м деңгейде (қабырғаның биіктігі сақталған) қабырғаның қалыңдығы 7,9 м.

Қазба жұмыстары туралы құжаттаманың бір бөлігі ретінде ұшқышсыз әуе көлігімен бірнеше түсірілім жасалды.

Антоновка қалашығындағы - Қойлық қаласына зерттеу жалғасуда, салынған екі қазба нысандарының жағдайы қадағаланып бірнеше археологиялық жұмыстар жүргізілді.

Қосымша біз көне көз ақсақалдармен және жергілікті өлкетанушылармен әңгімелестік.

1-қазба жұмыстары цитадельдің оңтүстік-шығысында орналасқан, онда бірнеше алебастр декорының бөлшектері табылды. Құрылыс жиегінің қалыңдығы 0,90-1,00 м.

2-қазба Собордағы мешіттен 150 м оңтүстікте қаланың орталығындағы қабырғаның көлемі 14x12 м. Стратиграфиялық қазылған жер 2x1 м, ал тереңдігі 1,45 м. Онда үш

мәдени көкжиек табылды, олардың атрибуциясы тарихи негізде және басқа Қойлық қазбаларындағы стратиграфия білімі негізінде жүзеге асырылды. 2-қазба жұмысында 8 бөлме тазартылды: тұрғын үй және шаруашылық орындары. Екі бөлмеде ошақ және тандыр, үш бөлмеде қол жуатын қондырғы табылды, қалғандары шаруашылық қоймалары болды. Қазба жұмыстары кезіндегі табылған құрылыс материалдары XIII ғасырдың аяғы –XIV басы.

Зерттеудің ғылыми құндылығы - қалаларды урбанизациялаудың іргелі тарихында әрі қарай жұмыс істеу үшін жаңа материалдарды алу және қолданыстағы материалдарды толықтыру, қоғамдық қатынас мәдени және рухани даму.

Фото 1 Иланбалық қалашығы. №2 қазба – монша. Жұмыс кезеңі

Фото 2 Иланбалық қалашығы №3 қазба. Жұмыс кезеңі

Фото 3 Қойлық қалашығы №2 қазба. Жұмыс кезеңі

Фото 4 Талғар қалашығы. Жұмыс кезеңі

2. «Ежелгі және орта ғасырдағы Орталық Азиядағы халықтардың қатынас үлгілерін жасау: дәстүрлердің өзара әрекеттестігі мен мәдениеттер диалогы».

1.3. Халықаралық іс шаралар ұйымдастыру

2018 жылы «Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» Мемлекеттік музейі ұйымдастырды және өткізді;

1. 2018 жылы маусымның 13-15 күндері Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі мен Алматы қаласындағы ЮНЕСКО-ның Кластерлік бюросының қолдауымен **«Ұлы Жібек жолындағы Орталық Азия: ежелгі кезеңнен қазіргі кезеңге дейінгі мәдениеттер мен конфессиялардың диалогы»** атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция өткізді.

Конференцияға белгілі ғалымдар, тарихшылар, археологтар, дінтанушылар, шетелден келген философтары қатысты.

Конференцияны ҚР Мәдениет және спорт министрінің жауапты хатшы Уәлиев Қуатжан Серікқазыұлы құттықтау сөзбен ашты. Одан кейінгі сөз кезегін Халық жазушысы, Қазақстанның Еңбек Ері Сүлейменов Олжас Омарұлы әлемдік өркениеттегі Ұлы Жібек жолының рөлін атап, конференция жұмысына табыстар тіледі. Алматы қаласындағы ЮНЕСКО-ның Кластерлік

бюросының Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан бойынша әлеуметтік және гуманитарлық бағдарламалар сектор маманы Мясоед Арина Сергеевна сөйледі.

Конференцияға әлемдік атақтары бар - тарих ғылымының докторы, Британ академиясының шетелдік мүшесі, Висконсин университетінің құрметті профессоры - Хазанов Анатолий Михайлович, тарих ғылымының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ЮНЕСКО-ның II категориялы Мәдениеттерді жақындастыру орталығының директоры - Байпақов Карл Молдахметұлы, тарих ғылымының докторы, Әзірбайжан ҰҒА академигі, З.М.Буниятов атындағы Шығыстану институты директорының орынбасары - Мустафаев Шаин Меджидович, тарих ғылымының докторы, Қазіргі Шығыстың жалпы мәселелерін зерттеу орталығының меңгерушісі. РҒА Шығыстану институты - Панарин Сергей Алексеевич, тарих ғылымының докторы, профессор, Қырғызстан Республикасы ҰҒА тарих және мәдени мұра институтының бөлім меңгерушісі - Аманбаева Бакыт Элтиндиевна, тарих ғылымының докторы - РҒА археология институтының жетекші ғылыми қызметкері - Кыласов Игорь Леонидович, тарих ғылымының кандидаты, Халықаралық орта-азиялық зерттеу институтының (МИЦАИ) ғылым бойынша жетекші маманы - Искандерова Айсулу Джапбарбергеновна, тарих ғылымының докторы, Алтай мемлекеттік университетінің ұлттық және мемлекеттік конфессияаралық қатынастар саяси тарих кафедрасының меңгерушісі - Дашковский Пётр Константинович, философия ғылымның кандидаты, Мемлекеттік Эрмижадағы Орта Азия, Кавказ және Қырым секторының меңгерушісі - Лурье Павел Борисович, тарих ғылымының докторы, РҒА археология институты - Зиливинская Эмма Давидовна, тарих ғылымының кандидаты, РҒА Шығыс қолжазбалары институты - Ямпольская Наталия Васильевна,

ҚР ҰҒА академигі, Мәдениеттерді жақындастыру орталығының директоры - Байпақов Карл Молдахметұлы, тарих ғылымының докторы, Мәдениеттерді жақындастыру орталығының бас ғылыми қызметкері - Хафизова Клара Шайсұлтанқызы, тарих ғылымының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты жанындағы Республикалық тарихи материалдарды зерттеу орталығының директоры, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі - Абусейтова Меруерт Хуатқызы тарих ғылымының кандидаты В.А.Новоженов, тарих ғылымының кандидаты И.В.Ерофеева, PhD А.Ж.Сыдықов, музей бөлімінің жетекшісі М.М.Нурпеисов, педагогика ғылымының магистрі С.А. Әшімова, тарих ғылымының докторы Л.Е.Ерекешева, экономика ғылымының докторы С.А.Қалиева және тағы көптеген мамандар қатысты.

Конференцияда төмендегідей секциялар жұмыс жасады:

«Ұлы Жібек жолындағы мәдениеттер мен конфессиялар диалогы».

Пленарлық отырыс.

Секция «Орталық Азиядағы қазіргі заманғы діни үдерістер».

Дөңгелек үстел.

Секция «Орталық Азияның мәдениетаралық коммуникациялары мен петроглифтері: ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралар тізіміне ескерткіштерді тағайындаудың келешегі». Дөңгелек үстел және Таңбалы мемлекеттік музей қорығына далалық семинар.

Секция «Мәдениетаралық коммуникация және диалог: қазіргі заманғы инновациялар мен тәжірибелер».

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияға қатысушылар конференцияның қорытынды шешімінде қарар қабылдады.

Конференцияны ұйыдастырушылар РМҚК «Таңбалы» мемлекеттік тарихи-мәдени және табиғи қорық-музейі және «Остров Крым» ғылыми-зерттеу және қалпына келтіру зертханасының қызметкерлерімен бірлесіп, 15 маусымда Алматыдан 190 км қашықтықта орналасқан Таңбалыда далалық семинар ұйымдастырды. Тарих ғылымының докторы В.А.Новоженков, ҚР өнер академиясының академигі, суретші-қалпына келтіруші, зертхана жетекшісі Крым Алтынбеков конференцияға қатысушыларға ескерткіштер бойынша экскурсия ұйымдастырып, ескерткіш ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік Мұралар Тізіміне енгенге дейінгі келушілердің вандал жазулары бар петроглифтерді қалпына келтіру және сақтауда бірегей технологиялары туралы экскурсиялар жасады.

«Орталық Азияның мәдениетаралық коммуникациялары мен петроглифтері: ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралар тізіміне ескерткіштерді тағайындаудың келешегі» атты дөңгелек үстел ұйымдастырып, жеті елден (Қазақстан, Қытай, Қырғызстан, Монғолия, Ресей, Тәжікстан және Өзбекстан) мәдени мұраны және жартастағы сурет өнерін зерделеу үшін жетекші сарапшылар, ғылыми қауымдастықтың өкілдері қатысты.

Орта Азиядағы жартастағы сурет өнерін зерттеуге бұрын қатыспаған, Монғолия мен Қытай елдері өкілдерінің қатысуы ерекше болды. Дөңгелек үстел «Таңбалы» мемлекеттік тарихи-мәдени және табиғи қорық-музейі және «Остров Крым» ғылыми-зерттеу және қалпына келтіру зертханасының, Халықаралық орта-азиялық зерттеу институтының қызметкерімен бірлесіп өтті. Ұйымдастырылған дөңгелек үстел мен далалық семинар Орталық Азиядағы жартастағы сурет өнерін ауқымды және жан-жақты ұзақ мерзімді зерттеу мысалында мәдени мұраны сақтау және кеңінен тарату кәсіби тәжірибенің маңызды үлгісі болып табылады.

Жалпы конференцияға 150 атақты ғалымдар, тарихшылар, археологтар, дінтанушылар, философтар, Таяу Шығыс және шетелдік ірі әлемдік және

отандық ғылыми орталықтардың халықаралық және отандық сарапшылары, зерттеушілері, білім беру мекемелерінің, Алматы қалалық мектептерінің, ЮНЕСКО мен байланысты мектептер, ЮНЕСКО-ның федерациялық клубтары, Алматы қаласындағы қоғамдық мекемелер (ҚХА, Рухани Жаңғыру, Қоғамдық Келісім) және т.б. көптеген ұйымдар қатысты.

2018 жылдың қазан айының 24 жұлдызында ҚР Ұлттық кітапханасында «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, бас ғылыми қызметкер Нағашыбек Қапалбекұлының «Құс қанаты», «Суық төбенің ұлары», «Туман спустившийся с гор» атты кітаптарының тұсау кесері өтті.

Алматы қаласында Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі мен Алматы қаласындағы ЮНЕСКО-ның Кластерлік бюросының қолдауымен «Мәдениеттерді жақындастыру орталығы» мемлекеттік музейінің ұйымдастырумен 2018 жылдың қараша айының 21-22 күндері «Орталық Азия халықтарының мәдениеттер диалогы» атты халықаралық форум өтті.

Форумның мақсаты: ашық пікірталас үшін халықаралық байланыс құру, Орталық Азия өңірлері мен халықтарының арасындағы жан-жақты қарым-қатынасты нығайту; ортақ мәдени және тарихи құндылықтарды мәдениетаралық байланысты дамыту.

Орталық Азия халықтарының арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға, ортақ мәдени және тарихи құндылықтарды мәдениаралық диалог тұрғысынан сақтауға бағытталған үрдістерді біріктіруге бағытталған бұл форум ЮНЕСКО-ның Мәдениеттерді жақындастырудың онжылдығы (2013-2022), «Рухани Жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасының қолдауымен өтті.

Форумда талқыланған маңызды тақырыптардың бірі қазіргі заманғы әлемде маңызды болып келе жатқан Орталық Азия халықтарының ұрпақтары арасындағы байланыс болды. Осыған орай форумға қатысушы жас ғалымдарға аймақтағы диалогтың дәстүрлерін жалғастыру туралы өз түсініктерімен және көзқарасымен сөйлеуге мүмкіндік берілді.

21 қарашада жоғарғы оқу орындарында, колледждерде, музейлерде, кітапханаларда және т.б. қаладағы әртүрлі мекемелерде пікірталастар, дәрістер, дөңгелек үстелдер төменде көрсетілген тақырыптар бойынша ұйымдастырылды,

Алматы қаласы музейлер бірлестігі. Сөйлегендер: Форумның қонағы профессор, мәдениеттанушы Ходжакулиева Гюнеш – (Ташкент, Өзбекстан). Мәдениеттерді жақындастыру орталығының аға ғылыми қызметкері - Камалдинов И.Р.

Орталық қалалық А.П.Чехов атындағы кітапхана. Сөйлегендер: Мәдениеттерді жақындастыру орталығының бас ғылыми қызметкері, профессор Н.Қапалбекұлы.

Алматы сән және дизайн колледжі. Сөйлегендер: профессор, мәдениеттанушы-әдебиеттанушы Турдубекова Элеонора Маратовна (Бішкек,

Қырғызстан); Мәдениеттерді жақындастыру орталығының аға ғылыми қызметері Мұрынова Ж.Ш.

Халықаралық қазақ-қытай тіл колледжі. Сөйлегендер: т.ғ.д., бас ғылыми қызметкер Хафизова К.Ш., Мәдениеттерді жақындастыру орталығы музей бөлімінің жетекшісі Нурпеисов М.М, және форумның қонағы мәдениеттанушы Эльджон Аббасов (Ташкент, Өзбекстан).

«АЛМА-У» Университеті Мәдениеттерді жақындастыру орталығының бас ғылыми қызметкері э.ғ.д. Калиева С.А. сөйледі.

Ол Қазақстан қоғамындағы рухани-адамгершілік, ұлтаралық қатынастарды нығайту, ұлттық және мәдени құндылықтарды сақтау мен дамытуда жастардың рөліне атап өтті.

Сонымен қатар «Жаңғыру жолы» жастар қозғалысының жетекшісі Кураев И., этно-мәдени бірлестігі бөлімінің жетекшісі Шанин Б.К., Осетиялық «Ирныхас» мәдени ағарту орталығының төрағасы Мамсуров К.В. өз пікірлерін ортаға салды.

«Орталық Азия халықтарының мәдениеттерінің диалогы» форумындағы жастар секторының мақсаты: Мәдениетаралық диалогты дамыту және қазіргі қоғамдағы бейбітшілікті нығайту үшін жастардың көшбасшылары мен белсенділерін әртүрлі мәдени ерекшеліктері мен тәжірибелерімен біріктіретін білім кеңістігін құруға қол жеткізілді.

«Орталық Азия халықтарының мәдениеттерінің диалогы» атты бірінші Халықаралық форумның жастар секторының қорытындысы бойынша мәдениетаралық диалогты дамыту және Орталық Азия халықтарының тарихының және руханиятының жақындығына негізделген этномәдени байланыстарды үйлестіру ортақ мәдени және тарихи құндылықтарды сақтау және насихаттау.

Орталық Азия халықтарының мәдениетімен танысу - бұл моральдық және рухани дамуға мүмкіндік беретін диалогқа қатысты маңызды қадамдардың бірі.

22 қарашада The Ritz-Carlton қонақ үйінің конференц-залында Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Ресей және басқа елдердің көрнекті мәдениет қайраткерлері, жазушылары, тарихшылары, саясаттанушыларының қатысуымен «Орталық Азия халықтары мәдениеттерінің диалогы» атты мәдени форум өтті. Бұл форум Қазақстан халықтар ассамблеясымен бірлесе отырып өтті.

Талқыланған негізгі тақырыптар:

Орталық Азия өркениеті - дәстүрлер ортақтастығы; Аймақты бірегей өркениет деп санау мүмкін бе?

Тарихтағы, мәдениеттегі, өнердегі бірегейлік: Орталық Азия тарихындағы өзара әрекеттесу қалай дамыды?

«Жаһандану жағдайында Орталық Азиядағы мәдени әртүрлілікті дамыту».

Жаһандану жағдайында ұлттық мәдениеттің болашағы; алға басу немесе кері кету?

Аймақтағы заманауи мәдени үрдістердің дамуы: жаһандану, мәдениеттердің әртүрлілігі.

Қоғамдық келісім-шарт, диалог, әлеуметтік әріптестік: мемлекеттің рөлі, қоғам, бизнес және азаматтық бастамалар.

«Азаматтық қоғамды дамыту және насихаттаудағы жастардың рөлі»: сандық жүйе, ұрпақтар сабақтастығы және мәдениеттер диалогы, ағартушылық, білім беру.

Форум модераторы тележурналист - Дана Нұржігіт

Алғашқы сөз сөйлеп форумды ашты.

Боранбаев Нұрбек Медерұлы - ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің өкілі

Алиев Данияр - Алматы қалалық мәдениет және мұрағат басқармасының жетекшісінің орынбасары

Мясоед Арина - Алматы қалалық ЮНЕСКО-ның Кластерлік бюросы

Мәдениеттанушы, қоғам қайраткері М.М.Әуезов.

Боранбаев Нұрбек Медерұлы - ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің өкілі

Алиев Данияр - Алматы қалалық мәдениет және мұрағат басқармасының жетекшісінің орынбасары

Форумда сөйлегендер

Форумға қатысушылар

Форумға Мәдениеттанушы, қоғам қайраткері Мұрат Мұхтарұлы Әуезов (Алматы Қазақстан); БҰҰ Ақпараттық-ресурстық орталығының директоры, ЮНЕСКО кафедрасының жетекші Бабаджанова Мунзифахон Мирзаевна (Душанбе, Тәжікстан); ЮНЕСКО-ның сәулет өнерінің кеңесшісі Fabrice van Teslaar (Ауғанстан Кабул); мәдениеттанушы, профессор Ходжакулиева Гюнеш (Ташкент Өзбекстан), мәдениеттанушы - әдебиеттанушы Турдубекова Эленора Маратовна (Бішкек, Қырғызстан); мәдениеттанушы Сапаргельдиев Аманмухаммед Мухамедгельдиевич (Түркменстан; мәдениеттанушы, профессор Эльджон Аббасов (Ташкент, Өзбекстан); т.ғ.д, профессор УО РАН Епимахов Андрей Владимирович (Челябинск, РФ); экономика ғылымының докторы, Татарстан Республикасының ғылым академиясының Азиялық және Еуропалық елдерді зерттеу институтының ТМД бөлімінің меңгерушісі Оймахмадов Мухаммадамин (Душанбе, Тәжікстан); т.ғ.д., профессор Сұлтанов Болат

Клычбаевич (Алматы Қазақстан); «Asu anima» студиясының директоры, режиссер, продюсер, ҚР Киноматографистер Одағының мүшесі, Киноматография өнері және ғылымының Ұлттық Академиясының мүшесі Жаныбаева Қалдыгүл Әкімжанқызы (Алматы, Қазақстан); тарихшы Сембі Марат Қатайұлы (Алматы, Қазақстан); А.Байтұрсынов атындағы тілдер институтының қызметкері Тимур Талғат (Алматы, Қазақстан);

Бір уақытта «Орталық Азия халықтарының сәндік – қолданбалы өнері» атты Қазақстандағы көп ұлтты халықтардың ұлттық қолданбалы өнерінің ауқымды көрмесі ашылды.

«Орталық Азия халықтары мәдениеттерінің диалогы» атты Халықаралық форум жұмысы кәсіби топтар мен атақты өнер қайраткерлерінің қатысуымен этникалық музыкалық гала-концертпен аяқталды.

1.4 Ғылыми конференцияларға қатысу

ҚР ҰҒА академигі Байпақов Карл Молдахметұлы,

1. Халықаралық конгресс «Культурное наследие Узбекистана в музеях мира» – путь к диалогу между народами и странами. Баяндама. «Великий Шелковый путь: диалог культур» 6-8 маусым 2018 ж. Санкт-Петербург.
2. Қазақстанның мәдени мұраларын зерттеу, сақтау және танымал ету жөніндегі Дүниежүзілік Ғылыми Қоғамның ғылыми кеңесінің мүшесі болып сайланды.
3. Халықаралық ғылыми конференция «Астана – центр мира и согласия». Астана. Бейне түсірілім «Город Кулан». 4-5 шілде 2018 ж.
4. Халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция «Центральная Азия на Великом Шелковом Пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама «Великий Шелковый путь и урбанизация Казахстана в древности и средневековье». 13-15 маусым 2018 ж. Алматы.
5. Қазақстан Республика Парламент Мәжілісінің отырысына қатысу: «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия», «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам историко-культурного наследия». 1 қазан 2018ж. Алматы.

Директордың орынбасары PhD Сыдыков Айбек Жексеналыұлы

1. Халықаралық ғылыми тәжірибелік конференция «Центральная Азия на Великом Шелковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама. «Сакральная география: дефиниции и трактовки». Алматы, 14 маусым 2018ж.
2. Қазақстан Республика Парламент Мәжілісінің отырысына қатысу: «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия», «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам историко-культурного наследия». 1 қазан 2018 ж. Алматы

Хафизова Клара Шайсултанқызы, т.ғ.д., бас ғылыми қызметкер

1. Баяндама. Ресей Қытайтанушысы С.Л. Тихвинский туралы // ККП XIX съезі шешімдерінің Қазақстан Қытай қатынастарындағы маңыздылығы. Әл Фараби атындағы ҚАЗҰУ. Қазіргі заманғы Қытайды зерттеу орталығы Қазақстан қытайтанушылар ассоциациясы қоғамдық бірлестігі. – 2 наурыз 2018ж.
2. Халықаралық ғылыми конференция «Культурно-философская основа стратегемы «Один – пояс, один – путь» // «Казахстан в современной системе международных отношений». Абылайхан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті 10 сәуір 2018, Алматы
3. Дөңгелек үстел. «Религиозность в Китае» // «Китай, Россия, Казахстан в поисках взаимовыгодного сотрудничества» (с участием экспертов трех стран) // Центр центральноазиатских исследований, КИМЭП. 11 сәуір 2018 ж., Алматы.
4. Арғынбаев оқулары. Су Бэйхай – китайский историк и этнолог // 111 Арғынбаевские чтения «Современная этнографическая наука и ее роль в модернизации сознания». – Центральный Государственный музей. – Алматы, 13-14 сәуір 2018 ж.
5. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «История китаеведения в Казахстане и его перспективы» // «Китаеведение в Казахстане и за рубежом». – Абылайхан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті. Алматы, 27 сәуір 2018 ж.
6. Сараптау клубының мүшесі ретінде талқылауға қатысу. Дөңгелек үстел. «ШОС после расширения: риски, возможности и перспективы». – Организаторы: Генеральное консульство КНР в г. Алматы; Экспертный клуб «Один пояс – один путь» // қазақ-неміс университет. – 15 мамыр 2018 ж., Алматы
7. Баяндама. Ұлы дала мен Қытай // Международная научно-практическая конференция «Центральная Азия на Великом

Шелковом пути: диалог культур и цивилизаций от древности до современности». - Международный Центр сближения культур. Алматы, 13-15 маусым 2018ж.

8. Халықаралық конференция «Национальные стратегии модернизации: достижения и перспективы», посвященная 25-летию Казахстанского Института стратегических исследований при Президенте РК. 15 маусым 2018 ж., Астана.
9. Баяндама: «Образы Чингис-хана в Китае» // Международная научно-практическая конференция «Роль цивилизаций в духовном возрождении». Университет Кайнар, Казахская национальная академия естественных наук. Алматы, 9 маусым 2018 ж.
10. Баяндама: «Историко-культурные основы сотрудничества Казахстана и Китая на Шелковом пути» // IV Тянь-шанский форум Великого Шелкового пути «Экономическому поясу Шелкового пути пять лет: синергия сотрудничества Казахстана и Китая». – Центр по изучению Китая (Казахстан), Посольство КНР в Казахстане, Оргкомитет Тянь-шаньского форума Великого Шелкового пути, Центр «Один пояс – один путь» АОН КНР, Фонд реформ и развития корпорации СИТЭС, Представительство Авиакомпания China Southern. Астана. ОТЕЛЬ Пекин Палас, 14 қыркүйек 2018 ж.
11. Историко-культурные основы сотрудничества Казахстана и Китая на Шелковом пути» // Инициатива «Один – пояс, один – путь»: состояние и перспективы (Посвящается 5-летию провозглашения инициативы Председателя Си Цзиньпина). Генеральное консульство КНР в Алматы; Экспертный клуб: «Один – пояс, один – путь», халықаралық және аймақтық ынтымақтастық ғылыми зерттеу институты (ИМиРС) 19 қыркүйек 2018 ж.
12. Баяндама: «Срединность Китая» // Круглый стол на тему: «Казахстан, Центральная Азия, Индия: траектории развития», в котором приняли участие казахстанские эксперты и представители делегации из Колледжа управления обороной Военного колледжа сухопутных войск Республики Индия (курс высшего командования). Қазақстандық үнді қоры. Қазақстандағы Үнді Республикасының Консульствасы. 26 қыркүйек 2018 ж.
13. Баяндама: Санкции и бойкоты в международных отношениях // Инициатива Китая «Пояс и Путь»: взгляд из Центральной Азии». - Институт мировой экономики и политики при фонде Первого Президента РК. - Алматы, 28 қыркүйек 2018 ж.
14. Баяндама: Батыры и их роль в дипломатии // Научная конференция: «Батыры Великой Степи», посвященная 320-летию со дня рождения Кожабеген батыра Жанибекулы. Военно-исторический музей

Министерства обороны РК Вооруженных сил РК. – Астана, 19 қазан 2018 ж.

15. Халықаралық конференцияға қатысты. «О встречах четы Чан Кайши с Ганди (1943) и Дж. Неру (1939, 1943)». – «Искусство прядения как образ жизни». Махатм Гандидің туғанына 150-жыл толуына орай мәдени фестиваль. (1869-1948). Алматы, 1-2 қараша 2018 ж.
16. «Өмір мектебі» естеліктерімен сөйлеу // Ғылыми оқу
  1. Ветераны Института истории и этнологии им. Ч. Валиханова.
  2. Воспоминания. Презентация Сборника документов «Султаны и батыры Среднего жуза». Алматы, 2018. ИИиЭ, 13 қараша 2018 ж.
17. I Алматы мәдени форум. «Культурная политика Китая в Центральной Азии» // Диалог культур народов Центральной Азии.. – Алматы, 21-22 қараша 2018 ж. Мәдениеттерді жақындастыру орталығы.
18. Дөңгелек үстел. «Хронология казахстанско-китайских отношений в 1933-1958 гг.» // «Вопросы персоналистики советской истории: Жумабай Шаяхметов». Ч. Валиханов атындағы тарих және этнология институты. 4 желтоқсан 2018 ж.

Ерекешева Лаура Гибратовна - т.ғ.д., бас ғылыми қызметкер

1. Қазақстандық Үнді қоры мен Үнді мәдени орталығы, Қазақстандағы Үндістан Посольствасының қолдауымен (Астана қ.) ҚР Білім және ғылым министрлігінің қатысуымен халықаралық конференция өтті. Баяндама. «Концепции пространства: соединяя Центральную и Южную Азию». Алматы, 27 ақпан 2018 ж.
2. Халықаралық конференция «L'héritage culturel et humaniste de la France dans les oeuvres des chercheurs de l'Asie Centrale» / «Французское культурное и гуманитарное наследие в работах ученых Центральной Азии». Баяндама. «Этика, мораль в социологии религии Э. Дюркгейма и концепт диалога: социальное и индивидуальное измерения». Абай атындағы ҚазҰПУ университеті жанындағы Сорбонна-Казахстан институты. Алматы, 1-2 наурыз 2018ж.
3. Дөңгелек үстел. Өркениеттер, заманауи халықаралық қатынастардағы кеңістік пен уақыт: тұжырымдамадан практикаға дейінгі (Қытай мен Үндістан мысалында). Ұжымдық іргелі монография «Китай, Индия, Центральная Азия: глобальные, региональные, страновые аспекты». ҚР БҒМ Р.Б. Сулейменов атындағы шығыстану институты мен Әл Фараби атындағы ҚазҰУ шығыстану факультетімен бірге. Алматы, 16 наурыз 2018 ж.

4. Онлайн-платформа және интерактивті сандық кітап «Межкультурный диалог»: концепция, реализация, перспективы.
Қазіргі әлемдегі диалогқа тұжырымдама: Философское осмысление и практическое применение. Халықаралық онлайн-пікірталас. Алматы, 9 сәуір 2018 ж.
5. ШЫҰ-ның дөңгелек үстел пікірталасқа қатысу: мүмкіндіктері мен болашағы. Қазақстандық – Неміс университетінің ұйымдастыруымен. Алматы, 15 мамыр 2018 ж.
6. ҚР Мәдениет және спорт министрлігі мен Алматы қалалық ЮНЕСКО ның кластерлік бюросының қолдауымен Мәдениеттерді жақындастыру орталығының ұйымдастырумен Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама. «Единство культуры и множественность интерпретаций: к изучению культурно-религиозного поля Центральной Азии 1 тыс. н.э.». Алматы, 13-14 маусым 2018 ж.
7. ҚР Мәдениет және спорт министрлігі мен Алматы қалалық ЮНЕСКО-ның кластерлік бюросының қолдауымен Мәдениеттерді жақындастыру орталығының ұйымдастырумен Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Қазақстандық-Үнді қорымен бірге Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның аясында. «От коммуникаций к диалогу: информационные, образовательные платформы в области межкультурного взаимодействия». «Межкультурные коммуникации и диалог: современные инновации и практика» атты сессия ұйымдастырылды. Алматы, 14 маусым 2018 ж.
8. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Философские теории образования и их роль в современных национальных концепциях систем образования», Абай атындағы Қаз ҰПУ жанындағы Сорбонна-Казахстан институтының ұйымдастыруымен: «Концепт пространства периода модерна и его легитимизация в образовательной и геополитической сфере (на примере концептов «ориентализм, востоковедение»). Алматы, 18 маусым 2018 ж.
9. Ғылыми конференция «Инициатива «Один пояс и один путь»: состояние и перспективы», Алматы қ. ҚХР консульствасымен «Один пояс и один путь» сарапшы топ, Халықаралық және аймақтық бірлескен зерттеу институтының ұйымдастыруымен. Алматы, 19 қыркүйек 2018 ж.
10. Пікірталасқа қатысу. Фотокөрме ұйымдастыру. Празднование Международного Дня мира и презентация книги «Долгая дорога мира к

предотвращению конфликтов» / “Long Walk of Peace towards Conflict Prevention”, организованной Кластерным Бюро ЮНЕСКО в г. Алматы, и фотовыставки «Диалог и Мир», организованной Казахстанско-Индийским Фондом. г. Алматы, 20 қыркүйек 2018 ж.

11. Пікірталас. Дөңгелек үстел. «Казахстан, Центральная Азия, Индия: траектории развития», Қазақстандық-Үнді қоры мен Қазақстандағы Үндістанның Посольствасы ұйымдастыруымен, қазақстандық сарапшылар мен әскери колледж өкілдерінің қатысуымен өтті. Алматы, 26 қыркүйек 2018ж.

12. ҚР Ұлттық кітапханасының ұйымдастыруымен халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Письменное наследие тюркского народа. Средневековая арабографическая тюркская письменность». Баяндама. «Библиотеки Кхуда Бакш и Раза и тюркоязычное наследие в Индии». Алматы, 17 қазан 2018 ж.

13. М. Гандидің туғанына 150-жыл толуына орай Қазақстандық-үнді қорының ұйымдастыруымен халықаралық конференция өтті. Баяндама «Нити культур: символика и образы» Алматы, 1-2 қараша 2018 ж.

14. Yerekesheva L.G. Novel Developments in Central Asia: Opportunities for Democratic Transformation and (inter-) Regional Cooperation International Conference «Central Asia and the South Caucasus in Transition: International Perspectives», организованная EUCACIS PhD Support Programme (Германия, Франция). 30–31 August 2018, Tbilisi, Georgia.

15. Yerekesheva L.G. Religion and Nation Building in Kazakhstan and Uzbekistan Nation Building in Central Asia Working Group I 21-22 January, 2018, Doha, Qata.

16. Yerekesheva L.G. пікірталастар мен конференцияларға қатысты. «Фабрика идей». What Brings Us Together. OECD Forum 29-30 May 2018, Paris, France.

17. Yerekesheva L.G. «Казахстанско-китайские встречи экспертов» Шығыс Еуропа, Ресей, Орталық Азия институттарындағы сарапшылардың талқылауларына қатысты.

18. Сарапшы топпен кездесу ұйымдастыру. «Один пояс – один путь» при (Алматы) 23-24 маусым 2018 ж. Пекин.

19. Yerekesheva L.G. Religion and Nation Building in Kazakhstan and Uzbekistan Nation Building in Central Asia Working Group II. 12-13August, 2018, Doha, Qatar.

Калиева Сауле Ауганбаевна, э.ғ.д., бас ғылыми қызметкер

1. Дөңгелек үстел. «Новая экономическая парадигма: потенциал и перспективы развития Казахстана», ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтің Жолдауы «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции талқылау». ҚР БҒМ ҒК экономика институты. 28 наурыз 2018 ж.
2. Академик Т.А. Әшімбаевтың туғанына 100 жыл толуына орай ҚР БҒМ Экономика институтының ұйымдастыруымен «Экономическая наука Казахстана: поиски и решения» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция ұйымдастырды. 18 мамыр 2018 жыл.
3. Мәдениеттерді жақындастыру орталығының ұйымдастыруымен «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция өтті. Баяндама. «Прекаризация занятости на евразийском пространстве: проблемы и тенденции». Алматы. 2018. 13-14 маусым.
4. С.Е. Толыбековтың «Кочевое общество казахов в XV – начале XX века (политико-экономическое исследование)» және Г.Ч. Чулановтың «Экономика Казахстана в годы социалистического строительства: исходный уровень и этапы преобразований» атты кітаптардың тұсаукесері, дөңгелек үстел ұйымдастырылды. 14 қыркүйек 2018 жыл, ҚР БҒМ Экономика институты.
5. Marziya K. Meldakhanova, Saule A. Kaliyeva, Murat A. Adilkhanov. Formation of the new quality of human capital assets in conditions of innovative modernization of Kazakhstan 2018 International Conference on Business and Economics and 14th KODISA International Conference. Seoul National University, Seoul, Korea, June 25-27, 2018.

Новоженов Виктор Александрович, т.ғ.к., халықаралық диалог бөлімінің жетекшісі

1. Халықаралық ғылыми конференция «Новое в исследованиях раннего железного века Евразии: проблемы, открытия, методики». Мақала «Ранние кочевники на северных границах Китая и в Казахской степи: инновации и модель взаимодействия». РФ, Мәскеу.
2. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама. «Колесный транспорт на маршрутах Великого Шёлкового пути». Алматы, 14 маусым 2018 ж.

Терновая Галина Алексеевна, т.ғ.к, Мәдениеттерді жақындастыру орталығының жетекші ғылыми қызметкері

1. I-ші Халықаралық ғылыми оқулар: «Религия. Общество. Человек». «Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского». Таври академиясы. Философия факультеті, дінтану кафедрасы. 27-29 сәуір 2018, ж. Симферополь.
2. Қазіргі дінтану туралы сұрақтары. 4 Секция. Баяндама: «Новые археологические данные о распространении манихейства в средневековом Казахстане». 27 сәуір 2018 ж.
3. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». 14 маусым. Баяндама «Сравнительный анализ резного глиняного декора на памятниках Юго-Западного Семиречья VIII–X вв.» 13-15 маусым 2018 ж., Алматы.

Ауэзов Ербулат Кудрянович, Мәдениеттерді жақындастыру орталығының бас ғылыми қызметкері

1. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама: «Некоторые вопросы проникновения деструктивных религиозных течений в молодежную среду». Алматы, 14 маусым 2018 ж.
2. I Алматы Халықаралық мәдени форум «Диалог культур народов Центральной Азии». 22 қараша 2018 ж.

Нурпеисов Мурат Мугалович, музей бөлімінің жетекшісі

1. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. «Центральная Азия на Великом Шелковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Баяндама. «Сакральная география: дефиниции и трактовки». Алматы, 14 маусым 2018 ж.
2. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Основные направления реализации программы действий по Международному Десятилетию сближения культур» 15-16 қараша 2018 ж.

Капалбеков Нагашыбек, бас ғылыми қызметкер, профессор

1. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Мекені – тұғырлы, есімі – ғұмырлы». Алматы, 13 наурыз 2018 ж.
2. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция «Центральная Азия на Великом Шелковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». «Ұлы жібек жолындағы Орталық Азиядағы емшілік дәстүр және оның құпиялары». 14 маусым 2018 ж.
3. Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция «Роль батыров в истории казахов», Карасай батырдың туғанына 420-жыл. Баяндама: «Қарасай батыр: аңыз бен ақиқат». Әл Фараби атындағы ҚазҰУ Алматы, 7 қараша 2018 ж.
4. Ғылыми-тәжірибелік конференция «Омарбек Жантаев – халық батыры». Алматы обласы, Жамбыл ауданы, 28 қараша 2018 ж.
5. Ғылыми-тәжірибелік конференция «Ел батырлары – ұлттың рухы: таным мен тағылым». М.О. Ауэзов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университет. Шымкент, 5 желтоқсан.

Камалдинов Ильяр Рамильевич, аға ғылыми қызметкер

«Сакральная география Казахстана» атты Республикалық форумға қатысты.

1.5. Баспа қазметі

1. «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности» атты ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары жинағын шығару үшін дайындалды. Конференцияға қатысушылардың 40 мақаласы бар.
2. Іргелі ұжымдық монография шығарды. Авторлары: Байпаков К.М., Ерофеева И.В., Казизов Е.С., Терновая Г.А «История религии в Казахстане (древность и средневековье)». Алматы: Service press, 2018. – 553 б., 567 сур.

1.6. Ғылыми басылымдар

Байпаков К.М., Ерофеева И.В., Казизов Е., Терновая Г.А., Религии Казахстана. Древность и средневековье. Алматы, 2018. көлемі – 34, 5 п.л.

Байпаков К.М., Терновая Г.А. Манихейский комплекс во дворце средневекового города Кулан (VIII в.) // Народы и религии Евразии. Барнаул, 2018. № 3. б. 111-129.

Байпаков К., Ерофеева И., Казизов Е., Ямпольская Н. Аблайкит в свете археологических и востоковедческих исследований (зерттеудің үшінші жылы) // Алтай түркі әлемнің алтын бесігі. Өскемен, 2018. 65-82 б.

Байпаков К. Краеведение Алматы. (баспаға)

Байпаков К. Краеведение Астаны. (баспаға)

Байпаков К. Краеведение Туркестанской области. (баспаға)

Байпаков К. Краеведение Жамбылской области. (баспаға)

Байпаков К. Краеведение Алматинской области. (баспаға)

Байпаков К. «Великий Шелковый путь и урбанизация Казахстана» //

Мәдениеттерді жақындастыру орталығының жинағы Т.В. Савельеваның авторлығымен бірге. Алматы, 2018.

Байпаков К. Городище Иланбалык // Мәдениеттерді жақындастыру орталығының жинағы Камалдинов И.Р.авторлығымен бірге. Алматы, 2018.

Байпаков К. Ювелирный клад из Иланбалыка // «Промышленность Казахстана». Алматы, 2018. №4. Есполова Э. авторлығымен бірге.

Байпаков К. Городище Кескен-Куюк-кала // Монография. Мәдениеттерді жақындастыру орталығы. Ильин Р. авторлығымен берге.

Байпаков К. Городище Кескен-Куюккала // Жинақ Швейцарияда, Бернда.

Городище Куйрыктобе - город Кедер // Жинақ Швейцарияда, Бернда.

Байпаков К. Новые данные о погребальных обрядах древнего и раннесредневекового населения Отрарского оазиса // Промышленность Казахстана. Алматы, 2018. №5-6. Авизова А.К., Акылбек С.Ш. авторларымен бірге.

Байпаков К.М., Акылбек С.Ш., Терновая Г.А., Хазбулатов А.Р. «Раскопки средневекового городища Луговое – Города Кулана»:

Байпаков К.М., Терновая Г.А. Казахстан. Оңтүстік Қазақстан мен Жетісудағы христиандықтар (VI–XIV вв.) // Орталық Азия және Әзербайжандағы діндер. IV том. Иудаизм және христиандық. Самарканд: МИЦАИ, 2018. б. 8–47.

Байпаков К.М., Терновая Г.А. Манихейский комплекс во дворце средневекового города Кулан (VIII в.) // Народы и религии Евразии.

Барнаул: Алтай мемлекеттік университеті. 2018. № 3 (16) – б. 111–129.

Байпаков К.М., Терновая Г.А. «Сравнительный анализ резного глиняного декора на памятниках Юго-Западного Семиречья VIII–X вв.»

Байпаков К.М., Есполова Э.М. – Ювелирный клад из Средневекового города Иланбалык в Жетісу // Қазақстан өнеркәсібі (0,5 п.л.) 2018 ж. (баспаға).

Байпаков К.М., Камалдинов И.Р. Археологическое изучение городище Отрар и Мынтобе // «Промышленность Казахстана». Алматы, 2018. №1 (102). б. 96-98.

- Байпаков К.М., Камалдинов И.Р. Средневековый город Иланбалык в Илийской долине // Халықаралық ғылыми –тәжірибелік конференция материалдарының жинағы. «Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности».
- Хафизова К.Ш. Степь и Китай. Размышления // «Мысль», 2018. № 4. - б. 49 – 53.
- Хафизова К.Ш. Академик Алексеев в Казахстане // «Мысль», 2018. № 6. - б. 81-87.
- Хафизова К.Ш. Су Бэйхай – қазақстардың тариха мен мәдениетін зерттеуші // 111 Аргынбаев оқулары. «Современная этнографическая наука и ее роль в модернизации сознания. Центральный Государственный Музей».
- Материалдар. - Алматы: «Қазақ университеттері», 2018. - б. 37-43.
- Хафизова К.Ш. ғылыми-халықаралық маман, саясаттанушы, ғылымдар ұйымдастырушысы, мұғалім // У.Касенов - еліміздің алғашқы «мозгового» орталығының бірінші басшысы - Астана, 2018.- б.170-195.
- Хафизова К.Ш. Мао Цзедунның екі өлеңі // «Мысль», 2018. № 9. б. 63-69; № 10.
- Хафизова К.Ш. Монография «Степные властители и их дипломатия». - 400 б. (баспаға дайындық үстінде).
- Нурпеисов М.М. Орталық Азияның ортақ тарихи-мәдени мұрасының идеяларын насихаттау үшін Мәдениеттерді жақындастырудың халықаралық орталығының қызметі // Халықаралық жақындасу онжылдығы үшін іс-қимыл бағдарламасын іске асырудың негізгі бағыттары. UNESCO, 2018. б. 12-14.
- Сыдыков А.Ж. Қасиетті жерлердегі ескерткіштерді анықтау және бекітудің кейбір әдістемелік аспектілері // Центральная Азия на Великом Шелковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности. Конференция материалдарына жинақ. Алматы, 2018.
- Капалбекулы Н. Саке болыс // «Ана тілі». № 3 (1417), 18-24 қаңтар 2018 ж.
- Капалбекулы Н. Осы жұрт Медеуді біле ме екен? // «Президент және халық». № 5(647). 9 ақпан 2018 ж.
- Капалбекулы Н. Үшқоңырға ту тіккен // «Жетісу», №119 (18539). 27 қазан 2018.
- Капалбекулы Н. Есімі еліне ұран болған // «Егемен Қазақстан», №211 (29442). 5 қараша 2018 ж.
- Novozhenov V., Bedelbaeva M., 2018. Figurative Monuments and Rock Art's traditions of Kazakh Steppe. In: Proceedings of the International Conference in Krasow. 29-30 of November 2016. Krasow, 2018: in print.

Бедельбаева М. В., Новоженев В. А. Мир петроглифов Сарыарки. Фотоальбом. Қарағанды: Е.А. Букетов атындағы ҚарГУ баспасы., 2018. - 101 б.

Новоженев В. А. Ранние кочевники на северных границах Китая и в Казахской степи: инновации и модель взаимодействия // Новое в исследованиях раннего железного века Евразии: проблемы, открытия, методики. Халықаралық ғылыми конференция материалдары: тезистар мен баяндамалар // Жауапты ред.: А.А.Малышев. – М.: МАКС Пресс, 2018. – б. 118-121. DOI: 10.29003/m159.s_et_s. ISBN 978-5-317-05861-6. On-line: <http://scythia-sarmatia.ru/publish/>

Новоженев В.А. Халықаралық ғылыми конференция материалдары. Коммуникации и колесный транспорт на Великом Шёлковом пути // Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности. Алматы, маусым 2018 ж.

Ильин Р.В. Джувара – старая столица государства огузов в Восточном Приаралье (баспаға даярлану үстінде).

Ерекешева Л.Г. Проблема «традиция-модернизация» и неравновесные социокультурные системы: социолого-религиоведческий подход (на примере Центральной Азии конец XIX – начало XX в.). Oriental Studies in Kazakhstan: Achievements and Prospects. Proceedings of the International Scientific Conference October 12, 2016. ҚР БҒМ Шығыстану институтының 20 жылдығына арналған халықаралық конференция материалдарының жинағы. – Алматы: Казак Тілі баспасы, 2018. – б. 222-236.

Ерекешева Л.Г. Единство культуры и множественность интерпретаций: к изучению культурно-религиозного поля Центральной Азии 1 тыс. н.э. // Халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция. Центральная Азия на Великом Шёлковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности.

Есполова Э.М. – Средневековые города на Великом Шелковом пути в очерках европейского путешественника Марко Поло // Средневековые города на Великом Шелковом пути.: мат. Международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию столицы РК – города Астаны и 40-летия Государственного историко-культурного музея-заповедника «Азрет Султан», 2018жыл 18-20 қазан. – Түркістан, 2018. – б.175-177.

Әшімова С.А. Святые места жайляу Шалкоде в Алматинской области // Сборник материалов конференции «Центральная Азия на Великом Шелковом пути: диалог культур и конфессий от древности до современности». Алматы, 2018. (баспаға даярлану үстінде)

Есполова Э.М. – «Великий Шелковый путь: межкультурные связи в современном мире» // Глобализационная концепция развития мирового сообщества: исторические, социально-философские и политико-международные аспекты. Ресей-Тәжік (Славян) университетінің тарих және халықаралық қатынастар кафедрасының Халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференциясының материалдары, 2018 ж. (баспаға даярлану үстінде).

Есполова Э.М. – «Дневники и письма Адольфа Михайловича Янушкевича как источники по истории города Семипалатинск» // Краеведческие чтения. II Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары «Краеведческие чтения» С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінің базасында, 2018 жыл 27 қараша. – Өскемен, 2018. (баспаға дайындық үстінде).

II. МӘДЕНИ-БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІ

2.1. Семинар - 1, форум -1 :

Қалалық семинар «Внедрение изучения краеведения среди учащихся колледжей» ақпан 2018ж.

I Халықаралық мәдени форум «Диалог культур народов в Центральной Азии»

2.2 Лекциялар – 3:

1. Капалбекұлы Н. Қазақстан Республикасының Конституция күніне орай «Конституция Республики Казахстан – основа единства народа Казахстана». 28 тамыз 2018 ж.
2. Нурпеисов М.М. «Героический путь к Независимости». Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күніне орай. 13 желтоқсан 2018.
3. «Великий Шелковый путь - путь диалога культур» - ҚР ҰҒА академигі Байпаков К.М.

2.3. Дөңгелек үстел – 12

Дөңгелек үстел. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың қазақстан халқына жолдауын талқылау. 10 қаңтар 2018 ж. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции».

Орталық қызметкерлері түрлі мерекелерді, тарихи мерейтойларды мерекелеуге байланысты іс-шараларды өткізді. Наурыз айындағы мерекелерге орай «Социальное положение женщин в Центральной Азии» дөңгелек үстел ұйымдастырды. «Наурыз - общее наследие народов Центральной Азии», «Казахстанская модель мира и согласия», Қазақстан халықтарының бірлігі күніне арналған дөңгелек үстел, Жеңіс күніне орай

жазушы, аудармашы Халық қаһарманы К.Кайсеновке – 100 жас. Әскери қызметкер, генерал-майор, Кеңес одағының батыры И.В. Панфиловке – 125 жас, «Асқақтай бер Астана», Астана күніне, ҚР Конституция күніне «Конституция Республики Казахстан – основа единства народа Казахстана», Саяси құрбандарды еске алу және бірінші Президент күніне «Ел қолдаған Елбасы», Тәуелсіздік күніне «Елімнің бақытын тербеткен Тәуелсіздік», «Мир вступает в эпоху четвертой промышленной революции» орай дөңгелек үстелдер ұйымдастырды.

«Культурное наследие г.Алматы» атты «Нұр Отан» партиясымен бірге дөңгелек үстел. Алматы. шілде, 2018 ж.

13 қыркүйек 2018 ж. «Противодействие коррупции - обязанность каждого гражданина» атты дөңгелек үстел.

Дөңгелек үстелде орталық директоры Байпаков К.М., орталықтың халықаралық диалог бөлімінің меңгерушісі Новоженев В.А. және Алматы қаласының Мәдениет басқармасының заңгер-кеңесшісі Жанабаев А. шақырылды. Орталықтың бас ғылыми қызметкері Әуезов Е.К. іс-шараны қорытындылап, шараға Санкт-Петербург кәсіподақтар университетінің Алматы филиалының қызметкерлері мен студенттері қатысты.

Көрмелер: Алматыдағы Қазақстан халқы Ассамблеясымен бірге алғыс күні «Казахстан – многонациональная страна», «Государственные символы – светлый объединяющий образ Независимости» және тәуелсіздік күніне «Ұлы Жібек жолы мұрасы» көрме залының ашылуы.

1.4. Орталық туралы бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарлар мен жарияланымдар:

1. Кітапқа пікір: Исмаилжан Иминов.- Рассказы старого кашгарца.- Алматы: «Мир» баспасы, 2018.-144 б.
2. Сұхбат «Юридической газете»: «Что символизирует праздник Наурыз для казахстанцев».- 20 наурыз 2018 ж.- б. 4.
3. Мои воспоминания об академике С. Л. Тихвинском. - «Проблемы Дальнего Востока», № 4, 2018.
4. Сұхбат Хафизова К.Ш. 6 маусым 2018 ж. на сайте: <https://zonakz.net/2018/06/06/konfucij-i-v-sovremennom-kitae-zhivее-vsex-zhivux/> на ютубе: https://www.youtube.com/watch?time_continue=1697&v=qrNDw_IHuvY
5. “Казахстан” телекарнасына сұхбат: Подготовка Чокана Валиханова к поездкам в Кульджу и Кашгар. Шілде, 2018.
6. Ұлттық код – мәңгілік еліміздің мақтанышы. Республикалық қоғамдық-саяси, тарихи-танымдық газеті <https://adiletgazeti.kz/> 2 наурыз 2018 ж.
7. «Мы мало знаем о своей истории» Взгляд в будущее: Духовные святыни Казахстана Статья <http://archaeology.kz/карл-байпаков-мы-мало-знаем-о-своей-ис/> 31 наурыз 2018 ж.
8. История – наше все. Рухани жаңғыру: новые исследования

- Газета «Вечерняя Алматы». Мақала <http://vecher.kz/allnews/tu-an-zher/karl-bajpakov-istoriya-nashe-vsjo>. 17 сәуір 2018 ж.
9. Город виноградных лоз // «Казахстанская правда» <http://www.m.kazpravda.kz/articles/view/gorod-vinogradnih-loz/> 31 мамыр 2018 ж.
  10. Мақала. «Ұлттық мемлекет – ұлт ұстанымы». Республикалық қоғамдық-саяси, тарихи-танымдық басылым. <https://adiletgazeti.kz/>. 10 шілде 2018 ж.
  11. На Великом Шелковом пути: Откуда берут начало истоки религиозной толерантности в Казахстане. <https://camonitor.kz/30661-na-velikom-shelkovom-puti-otkuda-berut-nachalo-istoki-religioznoy-tolerantnosti-v-kazahstane.html> 2 шілде 2018 ж.
  12. Турниры старины глубокой. Традиции шахматной игры в Алматинском регионе уходят корнями в глубину веков. <http://vecher.kz/incity/turniry-stariny-glubokoj>. 19 шілде 2018 ж.
  13. Қытай композиторы Сиань Сихайдың Ұлы Отан соғысы кезінде (1942-1944) Алматыда болғаны және қазақ композиторы Б. Байқадаммен достығы туралы «Жэньминь жибао» газетіне берген сұхбаты. «Амангелді» симфониялық поэмасының және «Сары өзеннің канаты» әсерлері туралы - Алматы. Көрме және концерт - Ұйымдастырушылар Алматыдағы ҚХР Бас консулдығы мен Қазақ мемлекеттік филармониясы Жамбыл облысы. - 2 қараша.
  14. Орталық мемлекеттік музейде өткен «Жапония мәдениетінің күндері» атты «Мой Казахстан» хабарына берген сұхбаты. Алматы, 3 қараша 2018.
  15. 55 жылдан кейін табылған екі курстасымен пәтерден тікелей телекөпір ұйымдастырылды. CCTV қосымша тапсырмасымен Қазақстан Республикасының орталық мемлекеттік мұрағатында Хафизованың К.Ш. қоры туралы түсірілім болды. № 2436 – Алматы, 23 қараша 2018 ж. 9.30 – 20.30 сағ.
  16. Novozhenov VA (2018) Whence the Cimmerians Came? Transcontinental Communications of the Early Nomads in the Lights of the Origin of the Cimmerians. In Journal of Historical Archaeology & Anthropological Science 3(1): 00058. DOI: 10.15406/jhaas.2017.03.0005. On-line http://medcraveonline.com/JHAAS/volume_issues?issueId=1974&volumeId=5 <http://dx.doi.org/10.15406/jhaas.2018.03.00058>